

ОРГАНІЧНА ЄДНІСТЬ ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ ЯК ПОЛІСИСТЕМНА СУТНІСТЬ СУЧАСНИХ НАПРЯМКІВ ДИЗАЙНУ

У статті дається визначення та розкривається змістовне наповнення дефініції «ідея єдності людини і природи» в контексті системного підходу; аналізуються сучасні напрямки дизайну з позиції полісистемної сутності ідеї єдності людини і природи; висвітлено двоїсту сутність дизайну з огляду на екологічну та національну його складові.

Ключові слова: людина, природа, єдність, системний аналіз, екодизайн, етнодизайн.

Постановка проблеми. Аналізуючи кризову ситуацію в розвитку сучасного українського суспільства необхідно говорити про її масштабність та системність. Поруч із соціально-економічною складовою особливої уваги, на нашу думку, заслуговує її освітньо-культурний аспект. Бездуховність, заматеріалізованість, фрагментарність – одні з багатьох негативних ознак, що характеризують сьогоднішній світогляд молодого покоління українців.

Певні зрушення в подоланні зазначених глибинних проблем можливі за умови погляду на людину крізь призму полісистемного знання (В. Кузьмин), що розглядає людину як елемент, який живе водночас багатьма світами – світом родини, світом етносу, світом класу, світом природи і суспільства. Такого роду системний підхід прориває кордони спеціальних дисциплін і відкриває нові можливості для розробки уявлень про закономірності історичної еволюції людини в природі та суспільстві.

Людина виступає як елемент різноманітних систем, у яких вона набуває і виражає різноманітні якості, притаманні цим системам. Системний аналіз неминуче звертається до пошуку тих основ систем, завдяки яким відбувається єдність людини з природою, суспільством і самою собою.

У контексті полісистемного знання особливого звучання набуває дизайн як філософська, діяльнісно-творча й освітня система. Перспективність і ефективність цієї системи визначаєть-

ся широкою палітрою засобів (від творчо-перетворювальних до виховних), спрямованих на духовне становлення та гармонійний розвиток особистості.

Людина народжується в певній екосистемі як біологічна істота і водночас вона стає членом відповідної етносистеми як істота соціальна. Усвідомлення органічної єдності цих двох макросвітів робить людину конкурентоздатним учасником процесів глобалізації й інтеграції у світовий простір. А країна з такими громадянами буде йти шляхом сталого розвитку й виступати серйозним гравцем на світовій арені.

Про таке органічне поєднання екологічних і етнічних складових можна вести розмову саме в контексті дизайну, дизайн освіти. Тісний взаємозв'язок сучасних напрямків дизайну – екодизайн та етнодизайн – відкриває широкі можливості як у становленні й розвитку окремої особистості, так і в контексті націорозвитку (національна ідея).

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій свідчить про те, що феномен екодизайну займає вагому нішу в соціокультурному житті. Екологічність як актуальний тренд сучасності починає створювати певний формотворчий імідж, який панує на метакультурному просторі всієї земної кулі [1; 3; 6]. Виникають інші цінності, які буквально перегортають наше світосприйняття. Ідея єдності людини і природи поступово переходить на інший щабель – від світоглядного переконання до втілення у формотворенні, у художньо-творчій діяльності людини.

Одним із перших, хто порушив питання екології середовища, місця людини у світі, проблеми науки був І. Кант. Він намагався поєднати зоряне небо над головою і моральний закон внутрішнього світу людини. Кожна культура має свої регулятиви в питанні взаємозв'язку людини і природи. Щоб з'єднати природу і людину (її свободу) Кант помістив у середину красу, здатність до естетичного переживання та естетику [5, с. 13].

Мета статті: окреслити змістовне наповнення та дати визначення дефініції «ідея єдності людини і природи» як полісистемної конструкції; розкрити потенціал ідеї єдності

людини і природи як узагальнювальної номінативної ознаки для сучасних напрямків дизайну (екодизайн та етнодизайн).

Виклад основного матеріалу. Світогляд, що сформувався в культурі як екологічний рух, безперечно заслуговує на увагу, бо в сучасному світі таке специфічне світосприйняття стає домінантним філософським баченням тих трансформацій, які йдуть на зміну ХХ століттю. Відтак, сформувалося поле метаекологічної проблематики, що зарекомендувало себе як тотальна наскрізна структура. Екологія культури й природи – реалії сьогодення.

Екологічний напрям у дизайні є логічним продовженням загальнопланетарного процесу екологізації фактично в усіх сферах людського життя. Екологічна криза сьогодення є свідченням не тільки високого рівня техногенного розвитку суспільства, але водночас і гіпертрофованого людського прагматизму, який поєднується з екологічним невіглаством. У зв'язку з цим чимраз більше дослідників (В. Борейко, А. Волкова, Д. Кавтарадзе, Т. Каленнікова, Г. Каропа, О. Листопад, Н. Пустовіт, В. Скутіна) доходять висновку, що екологічна криза є проявом світоглядної руйнації духовності людини.

Екологічний дизайн – одна з останніх парадигм бачення сучасних планетарних реалій, коли екологія набуває своїх властивостей вже й у художньо-технічній творчості. Екологічний дизайн є узагальнюючою номінативною ознакою сьогоденішнього бачення людини як соціальної, так і, перш за все, біологічної істоти, яка прагне жити в єдності з природою.

Ідеологічно-екологічний бум, який зараз набуває великих обертів у дизайні і в культурі, пов'язаний із двома тенденціями. Перша – *екологія культури* – намагається «підняти» етноприроду і пов'язана з відродженням національної самобутності, що несе в собі надцінності культуротворення. Інша тенденція – *екологія природи* – пов'язана з подоланням катастрофічного порушення рівноваги в навколишній природі. Ці дві визначальні тенденції знаходяться у тісному двосторонньому зв'язку – екологія культури неможлива без природного підґрунтя, а екологія природи неможлива без культурної людини.

Отже, світ дизайнерських практик знаходиться в досить складному становищі вибору: продовжувати масову культуру,

яка продукує штучні цінності, нівелює національну приналежність і руйнує природне довкілля, або за найвищу цінність обрати національну природу та національне природне довкілля як коеволюцію (співрозвиток) людини і природи на засадах розуму і відповідальності за свої дії (ноосфера) [2; 10].

Проблема полягає в тому, щоб уникнути банальності в дизайні як планетарному явищі, побачити його в контексті сучасних проблем екологічного розуміння світу. Як вписатися в цей поштовх культуротворення? Існує також проблема екології в культурі, бо в ній зникає те, що вже практично неможливо реанімувати – національна ідентифікація.

Виникає необхідність повернення у традиційне минуле, локалізації національних формотворчих потенцій. На цьому етапі, разом із тим, формується наступна фаза культуротворення за умов, коли вже не культура диктує, а – натура (природа). Поєднання необхідності відродження національно-традиційного формотворення і збереження навколишньої природи окреслюють змістовно-матеріальне наповнення художньо-технічної творчості як професійних дизайнерів, так і в межах дизайн освіти.

Тобто, художньо-технічна творчість як діяльність, що спирається на естетичний досвід особистості, має стати практичним втіленням нового еко-світогляду. Основи формотворення дизайнерського продукту мають включати в себе, поперше, національні традиції формотворення, що споконвіку відображали ідею органічної єдності людини і природи, та, подруге, – турботу за збереження природного довкілля як провідну тенденцію сучасних реалій розвитку суспільства.

Історичний розвиток людства, за виключенням сучасних його реалій, завжди характеризувався органічною єдністю людини і природи: тісний зв'язок із ментальністю Батьківщини, з природно-кліматичними умовами відповідної місцевості формували світогляд людини, починаючи з найдавніших історичних епох. Так, визначний український філософ Г. Сковорода наповнював ключове поняття своєї концепції – «сродность» [9, с. 291] – гармонією між людиною та її рідним краєм, наголошував на необхідності пізнання власного народу і себе в ньому. Сьогодні, у часи єдиного діалектичного процесу

асиміляції народів і національних культур є нагальна необхідність відроджувати цей втрачений природний зв'язок.

Цілковито погоджуємося з твердженням сучасної дослідниці етнодизайну А. Руденченко про те, що «...буття будь-якого народу містить у собі й особливий світ природи (матерію, речовину), побут, мову й історію (культура), етнос і характер (психіку). У кожного народу складається свій національний образ світу» [8, с. 410]. Саме таке полісистемне розуміння органічної єдності людини і природи має бути в основі створення/відродження національного стилю в дизайні. Адже, як зауважує вчена, кожна місцевість відрізняється своєю неповторною колірною палітрою, гармонією природних відношень, в атмосфері яких відбувається художнє пізнання світу. Усвідомлення глибинних зв'язків ландшафтно-просторового оточення й регіональної колористичної культури стає ефективним засобом для розробки проектних концепцій [8, с. 411].

Генезис і розвиток національного стилю має базуватися на наявних у кожного народу своїх «стійких образах світу» (архетипів), що виступають у даній національній культурі мірилом явищ життя. Таким мірилом, на нашу думку, цілком може виступати ідея єдності людини і природи як безумовна даність, що передавалася нашими пращурами від покоління до покоління на теренах нашої держави.

Ця ідея викристалізовується як модус полісистемного знання, що мало визначальне значення щодо її змістовного наповнення та формулювання визначення: *ідея єдності людини і природи – це перспективна соціоприродна світоглядна орієнтація у взаємовідносинах людини і природи, яка реалізовується на трьох основних рівнях природовідповідності – на рівні внутрішньої природи (природа людини); на рівні зовнішньої природи (навколишнє природне середовище); на рівні національної природи (етноприроди) – та має міцну духовну основу: морально-естетичне ставлення до природи як вияв духовності особистості (емоційно-естетична взаємодія, етико-гуманістичне ставлення, екологічний імператив).*

Може здатися, що використання категорії «національне мірило» не завжди є коректним чи доречним, та слід зазначити,

що ми не претендуємо на абсолютизацію унікальності національної ідентичності, при якій «національне мірило» визнається як загальний еталон. Але ідею єдності людини і природи (у всій повноті свого змістовного наповнення) як національно-специфічну ознаку української ментальності можна розглядати у якості одного з ефективних засобів духовно-національного відродження України.

На наш погляд, інтерпретація в соціології, політології, етиці, естетиці моральних, політичних, естетичних ознак не виражає національних особливостей динаміки суспільних явищ. У цьому відношенні перспективним, із нашої точки зору, є використання оригінального народного досвіду, оскільки він містить специфічні народні прийоми й методи трансляції цінностей.

Ідея єдності людини і природи як вияв оригінального народного досвіду українців може стати духовним фундаментом сучасного дизайну з його соціально-діяльним характером. Дизайн може входити до більш складних духовних утворень і трансформуватися через ланцюг різних станів духу, що ведуть духовні цінності до їх реалізації у процесі дизайнерської діяльності, яка впроваджується в одному з видів дизайну – екологічному дизайні.

Проте, слід констатувати, що теорія, методологія й практика вітчизняного дизайну істотно відстали від світового процесу екологізації дизайнерської культури, який за останні десятиріччя пройшов такі етапи: 1) етап гуманітарної критики негативних наслідків і тенденцій технократично-споживацької концепції природокористування; 2) етап формування екологічного руху і екологічної орієнтації діяльності суспільних організацій національного і міжнародного масштабів; 3) етап вироблення загальних принципів і цілей екологічної стратегії. Сьогодні екологічний дизайн тісно пов'язаний з усіма найважливішими аспектами стабільного розвитку суспільства: економічними, політичними, соціально-культурними, промисловими, комерційними, внутрішньорегіональними і міжнародними [7].

У контексті розвитку дизайну відокремлюється екологічний дизайн. Сьогодні концепцію екодизайну слід трактувати як концепцію образу і стилю життя, у якому естетичні цінності

дизайну зростають. Дизайн, який детермінується екологічними засадами, повинен стати сполучною ланкою між потребами людини, культурою і екологією, адже будь-який дизайн має бути екологічним, – відзначає К. Зкуан [4, с. 17]. Упроваджені у свідомість категорії екологічної етики покликані змінити ставлення до матеріальних цінностей, що склалися в суспільстві, здатність до утвердження пріоритету духовних, інтелектуальних та національних цінностей, і тим самим впливати на розвиток культурних потреб людини та управляти їх структурою.

Наступ техносвіту на природні та культурні цінності народів, криза «інтернаціонального стилю» загострює гуманістичну функцію дизайну в суспільстві, а усвідомлення спадковості дизайну у сфері матеріальної культури породжує інтерес до речі як до відображення культурно-духовних цінностей, сприяє формуванню поглибленого інтересу до етнокультурної своєрідності. Саме за таких умов розвитку сучасного дизайну ідея єдності людини і природи (як навколишньої, так і етнічної) виступає об'єднуючим елементом для екодизайну й етнодизайну, забезпечуючи духовний вектор їх розвитку.

Синергія біосоціального, яка кодується в дизайні, корелює розширення розходжень між культурою, природою, індивідами, етносами, народами, соціальними групами; дизайнерський потенціал використовується в пошуку доцільних, гармонічних типів соціоприродних, соціокультурних зв'язків. Це поєднується з породженням естетичних емоцій, свідомості, що відіграють значну роль у пристосуванні індивіда до середовища, у нагромадженні життєвої енергії, необхідної для розвитку людини й соціуму. Саме дизайн як духовно-практичний феномен сучасної цивілізації спрямований на пошук упорядкованості буття, гармонії, закладених самоорганізацією соціоприродної системи, адже навіть в умовах глобальної кризи людство не відірвалося від біосфери і не повинне відриватися від етносфери.

Висновки. Таким чином, дизайн як фактор коеволюції (співрозвитку) відображає єдність природи – сутності людини в соціоприродному і соціокультурному континуумі його буття.

Визнання самоцінності природи змушує нас аналізувати проблему єдності людини і природи в контексті становлення

відповідної методологічної бази. Йдеться про методологічні засади, які б дали можливість охопити ідею єдності людини і природи як певну цілісність, що відображає саму «логіку буття» (М. Прищак) людини, сторони буття: духовну, соціальну, раціональну, національну, проектну, творчу тощо. Такими засадами, на нашу думку, є: полісистемний підхід (природа і суспільство розглядаються як взаємообумовлені частини єдиної екосистеми) та синтетичність і аксіологічність як смислові характеристики ідеї єдності людини і природи.

Потреба у збалансованому існуванні компонентів духовно-практичного відношення «природа-людина-етнос» робить актуальним реалізацію ідеї єдності людини і природи в контексті таких сучасних напрямків дизайну як етнодизайн та екодизайн. Адже генезис і розвиток національного стилю в дизайні має базуватися на наявних у кожного народу своїх «стійких образах світу» (архетипах), що виступають у даній національній культурі мірилом явищ життя. Поєднання необхідності відродження національно-традиційного формотворення і збереження навколишньої природи окреслюють змістовно-матеріальне наповнення художньо-технічної творчості як професійних дизайнерів, так і в межах дизайн-освіти.

Список використаної літератури

1. Барт Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры / Ролан Барт ; [пер. с фр. С. Н. Зенкина]. – М. : Издательство имени С. Сабашниковых, 2003. – 512 с.
2. Винер Д. Р. Культ Вернадского и ноосфера / Винер Дуглас Р. // В. И. Вернадский: pro et contra. – СПб. : Модус, 2000. – С. 645-646.
3. Даниленко В. Я. Світоглядні підвалини дизайну / В. Я. Даниленко // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Харків : ХДАДМ, 2002. – № 2. – С. 68–74.
4. Зкуан К. Экологический дизайн / Кендзи Зкуан // Техническая эстетика. – 1989. – № 2. – С. 15-19.
5. Кант И. Основы метафизики нравственности / И. Кант. – М. : Академия, 1999. – 824 с.
6. Орлова О. А. Формообразующие принципы Экодизайна / О. А. Орлова // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. – Х. : ХХПІ, 2000. – Вип. 4-5. – С. 171-174.
7. Привалова И. В. Экологический дизайн: Этико-эстетические концепции в дизайне ФРГ / И. В. Привалова // Гуманитарно-художественные проблемы образа жизни и предметной среды: Труды ВНИИТЭ. Сер. Техническая эстетика. – М. : ВНИИТЭ, 1989. – С. 40-41.
8. Руденченко А. Ментальні засади національно-культурної своєрідності в дизайні / А. А. Руденченко // Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і

національний контекст. Кн. 1 : зб. наук. пр. / редкол.: гол. ред. М. І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є. А. Антонович, В. П. Титаренко [та ін.]. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – С. 409-413.

9. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів / Г. С. Сковорода. – К. : Наукова думка, 1973. – 530 с.
10. Фесенкова Л. В. Ноосферное мышление и современная экологическая ситуация / Л. В. Фесенкова // Высшее образование в России. – 2008. – №1. – С. 23-28.

Евгений Силко

ОРГАНИЧЕСКОЕ ЕДИНСТВО ЧЕЛОВЕКА И ПРИРОДЫ КАК ПОЛИСИСТЕМНАЯ СУЩНОСТЬ СОВРЕМЕННЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ДИЗАЙНА

В статье анализируется кризисная ситуация в развитии современного украинского общества; особое внимание акцентируется на таких негативных признаках мировоззрения подрастающего поколения, как бездуховность и излишняя материализация. Определённые сдвиги в преодолении указанных глубинных проблем возможны при условии взгляда на человека сквозь призму полисистемного знания, которое рассматривает человека как элемент, живущий одновременно многими мирами – миром семьи, миром этноса, миром класса, миром природы и общества. Такой подход прорывает границы специальных дисциплин и открывает новые возможности для разработки представлений о закономерностях исторической эволюции человека в природе и обществе. В статье даётся определение и раскрывается смысловое наполнение дефиниции «идея единства человека и природы» в контексте системного подхода; анализируются современные направления дизайна с позиции полисистемной сути идеи единства человека и природы; обосновывается двойственная сущность современного дизайна с оглядкой на экологическую и национальную его составляющие.

Ключевые слова: человек, природа, единство, системный анализ, этнодизайн, экодизайн.

Eugene Silko

ORGANIC UNITY OF MAN AND NATURE AS POLYSYSTEMIC ESSENCE OF MODERN DESIGN TRENDS

The article analyzes the crisis in the development of modern Ukrainian society with its characteristics such as the magnitude and consistency; special emphasis is placed on such negative signs of the younger generation outlook of Ukrainians as a lack of spirituality and excessive materialization. Certain changes to overcome these deep problems are possible, by providing the view of a man through the prism of polysystemic knowledge which considers man as a member living in many worlds at the same time - the world of the family, the world of the ethnic group, class world, the world of nature and society.

In the context of polysystemic knowledge, design acquires a special sounding such as philosophical, activity and creative and educational system. The prospects and the effectiveness of this system is determined by a wide palette of tools (by creatively converting to educational), aimed to spiritual formation and harmonious development of personality.

Environmental design is one of the latest paradigm of modern vision of planetary reality, when the environment gets their properties already in the artistic and technical creativity. Ecological design is a general indication of the vision of

modern man as a social and, above all, biological being, which seeks to live in harmony with the nature.

The article provides the definition and reveals semantic content of the definition of “The idea of man and nature unity” in the context of a systematic approach; analyzes the modern design trends from the perspective of polysystemic fact of the idea of man and nature unity. The historical development of mankind, with the exception of its modern realities, has always been characterized by the organic unity of man and nature: a close relationship with the mentality of the country, with natural and climatic conditions of the respective areas formed the human world from the earliest historical eras. The article explains the dual nature of modern design depending on environmental and national components. The environmental movement, that is gaining a great momentum in design and culture, dues to two trends. The first - the ecology of culture - is trying to “raise” etnonature and is connected with the revival of national identity. Another trend - the ecology of nature - is associated with overcoming of disastrous imbalance in the natural environment. These two defining trends are in close intercommunication – cultural environment is impossible without natural basis and ecology of nature is impossible without cultural man.

Keywords: human, nature, unity, system analysis, eco-design, etnodesign.

References

1. Bart. R. (2003) *Sistema mody. Stat'i po semiotike kul'tury* [System of fashion. Articles on the semiotics of culture (Russ. ed. S. N. Zenkina)], Moscow, Izdatel'stvo imeni S. Sabashnikovyh, 512 p. (in Russian).
2. Viner, D. R. (2000) *Kul't Vernadskogo i noosfera* [Cult of Vernadskij and noosphere]. In: V. I. Vernadskij: pro et contra, St. Petersburg, Modus, pp. 645-646 (in Russian).
3. Danylenko, V. Ya. (2002) *Svitohlyadni pidvalyny dyzaynu* [Ideological basics of design] In: *Visnyk Kharkivs'koyi derzhavnoyi akademiyi dyzaynu i mystetstv* [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Arts and Design], Vol. 2, Kharkiv, KhDADM, pp. 68–74 (in Ukrainian).
4. Zkuan, K. (1989) *Jekologicheskij dizajn* [Ecological design] In: *Tehnicheskaja jestetika* [Industrial art], Vol. 2, Moscow, pp. 15-19 (in Russian).
5. Kant, I. (1999) *Osnovy metafiziki npravstvennosti* [Basics of the Metaphysics of Morals], Moscow, Akademija, 824 p. (in Russian).
6. Orlova, O. A. (2000) *Formoobrazujushhie principy Jekodizajna* [Forming principles of ecodesign] In: *Tradicii ta novacii u vishhij arhitekturno-hudozhnij osviti* [Tradition and innovation at the bottom of architectural and artistic education], Vol. 4-5, Kharkiv, HHPI, pp. 171-174 (in Ukrainian).
7. Privalova, I. V. (1989) *Jekologicheskij dizajn: Jetiko-jesteticheskie koncepcii v dizajne FRG* [Environmental design: Ethical and aesthetic concept of design in Germany] In: *Gumanitarno-hudozhestvennyye problemy obraza zhizni i predmetnoj sredy: Trudy VNIITE* [Humanities and artistic problems of the lifestyle and objective environment: Work VNIITE], Moscow, VNIITE, pp. 40-41 (in Russian).
8. Rudenchenko, A. (2014) *Mental'ni zasady natsional'no-kul'turnoyi svoyeridnosti v dyzayni* [Mental basics of national cultural identity in design]. In: M. I. Stepanenko (Eds.), Ye. A. Antonovych, V. P. Tytarenko. *Etnodyzayn: Yevropeys'kyy vektor rozvytku i natsional'nyy kontekst* [Etnodyzayn: European

vector of development and national context] Vol. 1, Poltava, PNPUI imeni V. H. Korolenka, pp. 409-413 (in Ukrainian).

9. Skovoroda, H. S. (1973) *Povne zibrannya tvoriv* [Complete Works], Kiev, Naukova dumka, 530 p. (in Ukrainian).
10. Fesenkova, L. V. (2008) *Noosfernoe myshlenie i sovremennaja jekologicheskaja situacija* [Noosphere thinking and modern ecological situation]. In: *Vyshee obrazovanie v Rossii* [Higher education in Russia], Vol. 1, Moscow, pp. 23-28 (in Russian).

Одержано 21.09.2015 р.